

45
LLIGALL

LA PROTECCIÓ I LA DIFUSIÓ DELS ARXIUS EMPRESARIALS: L'EXPERIÈNCIA DE L'ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA

Josep Fernández Trabal i Miquel Pérez Latre
Arxiu Nacional de Catalunya

RESUM

La protecció i la difusió dels arxius empresarials: l'experiència de l'Arxiu Nacional de Catalunya

En els seus quaranta anys d'activitat, l'Arxiu Nacional de Catalunya ha acumulat una experiència important en l'àmbit de la recuperació, la conservació i la difusió dels arxius d'empresa. L'activitat del centre va vehicular la resposta de l'Administració catalana a la situació d'emergència provocada per la crisi del sector tèxtil a la dècada dels vuitanta. Però amb el pas del temps, aquesta línia d'actuació s'ha consolidat com una de les més rellevants de l'Arxiu amb relació a la protecció dels arxius privats de Catalunya. L'article explica i valora aquesta trajectòria basant-se en diferents apartats: explicació dels orígens i desenvolupament de les polítiques de recuperació i ingrés; balanç dels resultats obtinguts; ensenyaments principals de l'experiència explicada, i una mirada ràpida als reptes del futur.

RESUMEN

La protección y la difusión de los archivos empresariales: la experiencia del Archivo Nacional de Cataluña

En sus cuarenta años de actividad, el Archivo Nacional de Cataluña ha acumulado una importante experiencia en el ámbito de la recuperación, conservación y difusión de los archivos de empresa. La actividad del centro vehiculó la respuesta de la Administración catalana a la situación de emergencia provocada por la crisis del sector textil en la década los ochenta. Pero con el paso del tiempo, esta línea de actuación se ha consolidado como una de las más relevantes del Archivo con relación a la protección de los archivos privados de Cataluña. El artículo explica y valora esta trayectoria basándose en diferentes apartados: explicación de los orígenes y el desarrollo de las políticas de recuperación e ingreso; balance de los resultados obtenidos; principales enseñanzas de la experiencia explicada, y una rápida mirada a los retos del futuro.

ABSTRACT

The protection and diffusion of corporate archives. The experience of the National Archive of Catalonia

In its forty years of activity, the National Archive of Catalonia has built up significant experience in the field of recovery, conservation and dissemination of corporate archives. The Archive's activity served to channel the response of the Catalan public administration to the emergency situation caused by the crisis in the textile industry in the 1980s. Over time, this line of action has become consolidated as one of the most important in the Archive in relation to the protection of private archives in Catalonia. The article explains and assesses its track record based on several sections: an explanation of the origins and development of recovery and intake policies; an assessment of the results achieved; the main lessons to be drawn from the experience described; and a quick look at the challenges of the future.

RÉSUMÉ

La protection et la diffusion des archives des entreprises : l'expérience des Archives nationales de Catalogne

Au cours de ses quarante années d'activité, les Archives nationales de Catalogne ont accumulé une expérience significative dans le domaine de la récupération, de la conservation et de la diffusion des archives d'entreprise. L'activité du centre a transmis la réponse de l'Administration catalane à la situation d'urgence provoquée par la crise du secteur textile dans les années 1980. Mais au fil du temps, cette ligne d'action est devenue l'une des plus importantes des Archives en matière de protection des archives privées en Catalogne. L'article explique et évalue cette trajectoire à partir de différentes sections : explication des origines et du développement des politiques de récupération et d'entrée ; bilan des résultats obtenus ; principaux enseignements de l'expérience expliquée, et un rapide regard sur les défis du futur.

Introducció

Aquest article té un to vivencial i menys tècnic o acadèmic. Hi expliquem i valorem la feina que ha portat a terme l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC) en l'àmbit de la recuperació, la conservació i la difusió dels arxius d'empresa. Es tracta d'una línia d'actuació que, amb el temps, ha esdevingut una de les més consolidades i reconegudes de la institució.

Comencem per fer una reflexió personal: quan mirem enrere tots aquests anys, no podem fer altra cosa que reconèixer i admirar l'enorme esforç que ha fet el conjunt del personal de l'Arxiu Nacional de Catalunya. Una feina que ha resultat difícil de planificar i que no sempre s'ha fet en les millors condicions. El fet de salvar arxius està molt bé i és fàcil de defensar en teoria, però mantenir constantment les portes del centre obertes, tenir el personal receptiu i, a voltes, en estat d'emergència, intentar canviar rutines i hàbits de la professió, originar moltes vegades situacions inevitables de col·lapse i engegar en orris les previsions pressupostàries, acaba originant tensions i problemes. Un cop dit això, hem de reconèixer que l'ingrés dels arxius empresarials ha estat i és una activitat que sempre ha estat sostinguda per la direcció del centre i pels responsables successius del Departament de Cultura, sense distincions polítiques, que han acabat comprenent que els arxius d'empresa són un element original i un dels actius principals del nostre centre i de la política arxivística de la Generalitat.

Els records d'aquests anys es podrien resumir en centenars de sortides per totes les comarques catalanes amb el guiatge de directius i indirectius, treballadors i antics treballadors, professors universitaris, regidors dels ajuntaments afectats, arxiviers, responsables de museus, historiadors i estudiosos locals o, simplement, veïns compromesos en la recerca dels arxius que s'havien conservat d'empreses desaparegudes o en procés de tancament o trasllat. El treball de camp és essencial. Romanen les imatges de fàbriques aturades, tallers buits, magatzems abandonats, oficines gairebé saquejades, colònies de treballadors que han resistit el pas del temps, en una mostra palpable del que ha representat la crisi i la reconversió de sectors industrials sencers per a les empreses i poblacions afectades.

A continuació se cercaven els propietaris de les fàbriques, fossin membres de famílies de la burgesia, petits empresaris, cooperatives de treballadors o, fins i tot, l'Administració estatal espanyola, particularment l'Agència Tributària, l'Institut Nacional de la Seguretat Social o el Fons de Garantia Salarial. Un cop localitzats els propietaris, immediatament tenien lloc les reunions, de vegades tenses, amb directius aclaparats per mil problemes, en gran part desconeguts de la riquesa i la importància de l'arxiu o de la seva existència mateix, o amb els representants de comitès d'empresa preocupats pel futur dels llocs de treball. Seguidament, es feia el recorregut per les instal·lacions de les empreses per cercar els documents que hi havia dispersos en naus i oficines i arrencar-los de les mans dels responsables intermedis, que els consideraven gairebé com a patrimoni propi. Després venien les negociacions, quan hi havia un interlocutor, dels contractes de cessió. I, en darrer lloc, es portaven a terme les sempre fatigoses operacions de càrrega, trasllat i ingrés dels documents a l'Arxiu, passant sovint per la cambra de desinfecció i per dipòsits intermedis; un d'aquests dipòsits va ser l'església de la Colònia Sedó, a Esparreguera, que el Departament de Cultura va llogar i on l'Arxiu va anar concentrant temporalment els fons rescatats fins que van poder ser finalment traslladats a la nova seu de Sant Cugat del Vallès.

Estem parlant, en un sentit figurat, d'una «batalla» lliurada contra la crisi i l'abandonament duta a terme per una administració moderna en una societat organitzada i civilitzada. És veritat que no sempre ha estat una feina en condicions extremes. Hem ingressat arxius ben conservats, amb directius responsables i, fins i tot, amb empreses que s'hi han implicat econòmicament per poder tractar els documents. Cal esmentar que algunes grans empreses, com Alstom, Alstom Renovables, Tabacos de Filipinas i Siemens, i també alguns particulars, com Assumpció Feliu, van col·laborar econòmicament en les despeses de conservació i descripció. Naturgy seria un altre cas, excepcional, de responsabilitat en la tasca de salvament i concentració d'arxius per mitjà de la Fundació Naturgy i del Museu del Gas de Sabadell.

Recuperar arxius d'empresa no és una feina planera i requereix la responsabilitat i la sensibilitat de les administracions i el compromís personal dels treballadors. I d'altra banda, actuar en els arxius privats porta els arxiviers a superar alguns dels límits de la professió. Per tot plegat, en el cas de l'Arxiu Nacional de Catalunya, el salvament dels arxius empresarials al llarg de quaranta anys ha adquirit a voltes la dimensió d'una petita epopeia.

Per què l'Arxiu Nacional de Catalunya s'ha bolcat en la salvaguarda dels fons d'empresa?

És la primera pregunta: per què l'Arxiu Nacional de Catalunya, un centre destinat originàriament a ser l'arxiu general i històric de l'Administració autonòmica catalana —com ho són la majoria dels arxius generals creats per les autonomies—, és a dir, creat per conservar els documents prioritàriament de la mateixa Administració (documents públics), va diversificar la seva missió per incloure l'ingrés i la conservació d'arxius privats (persones, famílies, associacions i empreses)? Per respondre aquesta pregunta cal considerar el context especial de la dècada de 1980, un període de crisi, però alhora de canvis profunds, il·lusions i esperances, de refundació de l'Administració i de tantes coses, que va afectar també el domini dels arxius, de l'arxivística i dels arxiviers.

52

Als anys vuitanta es van descobrir els arxius privats i s'hi va donar valor. A què es devia la seva rellevància? En el cas català, segurament a les particularitats de la història catalana dels segles XIX i XX. La vitalitat de la societat civil no és un tòpic, sinó una realitat històrica que s'experimenta en tots els àmbits de la vida social: és un fet la vitalitat de les empreses, dels col·legis professionals, de les fundacions i associacions de tota mena, i de la creació intel·lectual i artística. Els arxius privats van ser descoberts en els temps de la transició a la democràcia, quan els historiadors, delerosos de conèixer i interpretar la història recent des de nous enfocaments, van tenir interès per ampliar la informació que contenien els documents i registres oficials (molts dels quals amb veritables problemes d'accés, com els arxius militars o policials) i es van interessar pels arxius privats com una font alternativa.

Paral·lelament, els historiadors de l'economia i dels moviments socials van descobrir els fons documentals produïts i conservats per les societats mercantils. Els historiadors de la business history van superar la història econòmica tradicional, basada en les xifres macroeconòmiques i les dades estadístiques impersonals, i van buscar als fons de les empreses una informació única sobre els subjectes econòmics en si mateixos i tot el que es produïa a l'interior de l'empresa: organització de la producció, condicions de treball, reivindicacions obreres, etc. L'arxiu conté la memòria de l'organització, és l'ànima de l'empresa; permet escriure'n la història i fa intel·ligible el patrimoni industrial i la societat en conjunt. Es va prendre consciència que, sense les empreses, no es podia escriure una història contemporània completa, i sense la preservació dels seus arxius, el patrimoni documental estaria sempre mutilat. En aquest procés hi va tenir un paper destacat el professor Jordi Nadal, el principal impulsor de la història empresarial espanyola, que dirigia el Departament d'Història i Institucions Econòmiques de la Universitat de Barcelona. La seva tasca investigadora no es va limitar a consultar les fonts tradicionals (els registres i els arxius públics, com ara el Registre Mercantil), sinó que va ampliar l'acció als arxius privats amb esperit militant. Gràcies a la seva actuació, es van rescatar els fons de les empreses centenàries La España Industrial i la Compañía de los Ferrocarriles de Tarragona a Barcelona y Francia (TBF).

L'Arxiu Nacional de Catalunya va començar a actuar en aquell moment decisiu d'implosió dels arxius privats i de la història empresarial. Fou creat pel Govern de la Generalitat de Catalunya el novembre de l'any 1980, adscrit al Departament de Cultura i a la Direcció General de Patrimoni Cultural. La seva fundació va tenir lloc, doncs, al començament de la primera legislatura, d'acord amb les competències que l'Estatut d'autonomia de Catalunya del 1979 va atorgar a la Generalitat en matèria d'arxius. El centre tenia un

precedent històric en l'Arxiu General de Catalunya, que va ser creat per la Generalitat republicana l'any 1936 per dur a terme, fonamentalment, una acció política destinada a salvar el ric patrimoni documental i arxivístic del país, molt amenaçat per la guerra i la revolució. La seva activitat va ser determinant per salvaguardar molta documentació procedent no només d'arxius públics, sinó també de privats: principalment, els fons documentals de l'Església i la noblesa. L'actuació de l'Arxiu General durant els tres anys de la guerra va representar una experiència especialment positiva a l'hora de crear, l'any 1980, l'Arxiu Nacional de Catalunya, que es volia que fos un dels elements més importants de la política arxivística que s'aniria implementant progressivament.

La importància que es volia donar a aquest centre queda reflectida en les funcions que se li atribueixen en el decret de creació: la custòdia de la documentació generada per l'Administració de la Generalitat, d'acord amb els terminis que es determinin reglamentàriament, i la responsabilitat de recollir i conservar la documentació de caràcter històric que li fos donada o dipositada. El decret establia la seu central de l'Arxiu a la ciutat de Barcelona, un requisit que es va complir fins al 1995, any en què ens vam traslladar a la seu actual i definitiva de Sant Cugat del Vallès.

L'Arxiu Nacional de Catalunya va començar sense tenir un fons documental propi i heretat. L'Administració catalana estava tot just començant a funcionar i tardaria encara un quant temps a enviar les primeres transferències documentals (que després serien quantioses, perquè rebria la documentació dels òrgans de l'Administració perifèrica de l'Estat traspassats a l'autonomia). Un arxiu nou i buit, una imatge suggeridora però no del tot exacta, ja que a l'edifici de l'Eixample que ocupava provisionalment, que havia estat la seu de la premsa del Movimiento Nacional, s'hi conservava l'arxiu sencer dels diaris *Solidaridad Nacional* («la Soli») i *La Prensa*; és a dir, un arxiu d'empresa. Poc després, com ja s'ha dit, el doctor Jordi Nadal, catedràtic d'Història Econòmica de la Universitat de Barcelona, va avisar que en uns soterranis de la Universitat hi havia l'arxiu de la desapareguda La España Industrial, tot esperant que algú se'n fes càrrec. Era l'empresa tèxtil més important de Catalunya i aquest algú érem nosaltres. Alhora es va salvar miraculosament l'arxiu del centre penitenciari de Barcelona (la presó Model), que contenia els expedients de tots els presos polítics i comuns des de la seva creació. Paral·lelament, van arribar arxius personals procedents de l'exili i, fins i tot, un noble, el marquès de Castelldosrius, hi va dipositar el fons familiar amb documents de més de mil anys d'història. Aquestes circumstàncies van prefigurar una orientació marcada de l'Arxiu Nacional cap al patrimoni documental privat, un àmbit del patrimoni documental que reclamava l'actuació decidida dels poders públics.

En el sector del patrimoni industrial, ha estat l'evolució de l'economia el que ha marcat el ritme a les institucions. Després de la crisi i la reconversió del sector tèxtil als anys vuitanta, va venir un període de gran mobilitat, amb el desplaçament de moltes empreses fora de les ciutats, a l'empara de les grans operacions urbanístiques impulsades pels municipis les dècades següents. El cas més representatiu és el del barri del Poblenou de Barcelona, antic pulmó industrial de la ciutat, que ha expulsat les antigues fàbriques i les ha substituït per empreses vinculades a les noves tecnologies de la informació (el Districte 22@). Els arxius més rellevants procedents del Poblenou i d'altres barris desindustrialitzats de Barcelona són els de les empreses Materiales y Construcciones, SA (Macosa); La Maquinista Terrestre y Marítima; Fabra i Coats, i Compañía General de Industrias Agrícolas.

Per dur a terme aquesta política necessària de salvaguarda documental, l'Arxiu Nacional, tot just acabat de crear, va haver de superar diverses dificultats, com ara la minsa dotació de personal al començament —cinc persones amb el director, en aquell moment el doctor Casimir Martí—, un pressupost molt limitat i, sobretot, la manca d'una infraestructura suficient per conservar la documentació que es recuperava. El Departament de Cultura va voler donar una resposta a la problemàtica dels arxius empresarials ampliant les competències de l'Arxiu Nacional per convertir-lo en la principal institució de recollida d'aquesta classe de fons documentals. És molt més difícil seguir els models d'altres països, com Anglaterra, que el

1934 va crear el Business Archives Council, o França, que el 1955 va fundar el Centre de recherches sur l'histoire des entreprises, i, més recentment, Alemanya, que el 1977 va crear la Societat Alemanya per a la Història de l'Empresa, que van dur a terme una política d'especialització de centres. A Catalunya no es van crear centres especialitzats, però l'Arxiu Nacional de Catalunya es va convertir en el receptor principal dels arxius de les empreses centenàries del país que anaven aturant l'activitat o venent el patrimoni. Ara ja no és l'únic centre, ja que els arxius comarcals i municipals també han inclòs aquesta mena de fons a les seves polítiques d'ingrés. Un cas molt destacat és el de la ciutat de Sabadell, que ha convertit el seu arxiu municipal en el centre de referència del sector llaner, que era el predominant al seu territori.

L'any 1999, l'Arxiu Nacional de Catalunya es va integrar en el grup de treball constituït per l'Arxiu Municipal de Barcelona, la Facultat de Biblioteconomia i Documentació de la Universitat de Barcelona, l'Associació d'Arxivers de Catalunya, i la Fundació Cipriano García - Arxiu Històric de la CONC [Comissió Obrera Nacional de Catalunya], amb la finalitat primordial de fer un treball de camp i elaborar la primera *Guia d'arxius i fons documentals per a la història del món del treball a Catalunya* (segles XIX i XX). El grup va funcionar prop de tres anys i donà com a resultat una base de dades amb 830 fons documentals, malauradament mai publicada.

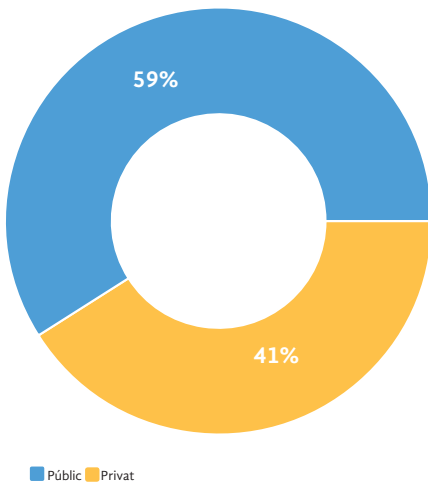
El projecte Arxius del món del treball fou el precedent de la Iniciativa per al foment dels arxius empresarials històrics, que es va engegar l'any 2009, quan ja estava molt consolidada la recuperació de fons d'empresa pels arxius catalans. Els departaments d'Economia i Finances, d'una banda, i de Cultura, de l'altra, van acordar l'assoliment d'uns objectius molt ambiciosos, que es resumien en els cinc punts següents: 1) Sensibilitzar l'empresariat de la importància de preservar els seus arxius històrics; 2) Oferir ajut tècnic a les empreses que vulguin conservar els arxius; 3) Oferir els centres públics per conservar la documentació històrica privada; 4) Elaborar un cens-guia dels fons empresarials històrics; i 5) Fomentar l'estudi i la investigació d'aquests arxius. En aquest projecte s'implicaren diferents organitzacions empresarials i sindicals i la iniciativa fou coordinada i impulsada per l'Arxiu Nacional de Catalunya. Tanmateix, malgrat la constitució de dos grups de treball i de l'èxit inicial, no s'ha pogut anar més enllà del foment dels ingressos.

En resum, l'ingrés dels arxius en un centre públic ha estat i és l'única resposta de les administracions a la necessitat imperativa de protegir el patrimoni documental de les empreses. Tanmateix, fins i tot limitada a l'única línia del foment dels ingressos, l'actuació de les administracions moltes vegades va a remolc dels esdeveniments, ja que els responsables del patrimoni documental català desconeixen el nombre i l'estat de conservació dels principals arxius empresarials privats. El cens dels arxius es podria fer per sectors de l'economia, seguint el model de la *Guía de archivos históricos de la banca en España*, publicada pel Banc d'Espanya l'any 2018; o bé, i això és el que s'està duent a terme a Catalunya, fer un esforç per incloure els arxius de les principals empreses del territori en el Cens d'Arxius de Catalunya previst per la Llei d'arxius i documents de l'any 2001, que s'ha portat a terme en un bon nombre de comarques.

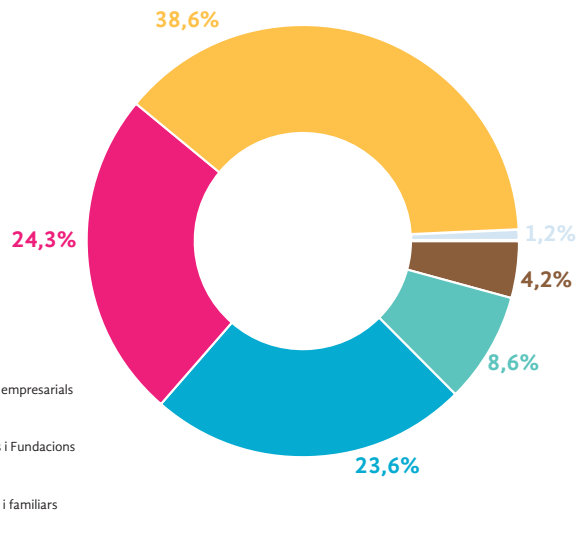
Els fons d'empresa conservats a l'Arxiu Nacional de Catalunya

Oferim dades del tancament de l'exercici 2021. Des de la seva creació el 1980, l'Arxiu Nacional de Catalunya ha ingressat 1.203 fons i col·leccions documentals privats, de procedència i continguts molt diversos, la majoria a títol de donació i de dipòsit. Aquest conjunt representa un volum de 13.414,5 metres lineals, més de 27.000 pergamins i prop de 7 milions d'imatges i documents gràfics. Segons el gràfic 1, podem fer-nos una idea de la importància dels arxius privats en relació amb els fons públics que es conserven a l'ANC. En metres lineals de documents, els fons privats representen el 41 % del total d'ocupació actual del centre (33.023,6 m). Pel que fa als fons, els 1.203 privats signifiquen el 87 % dels 1.379 fons conservats a l'arxiu.

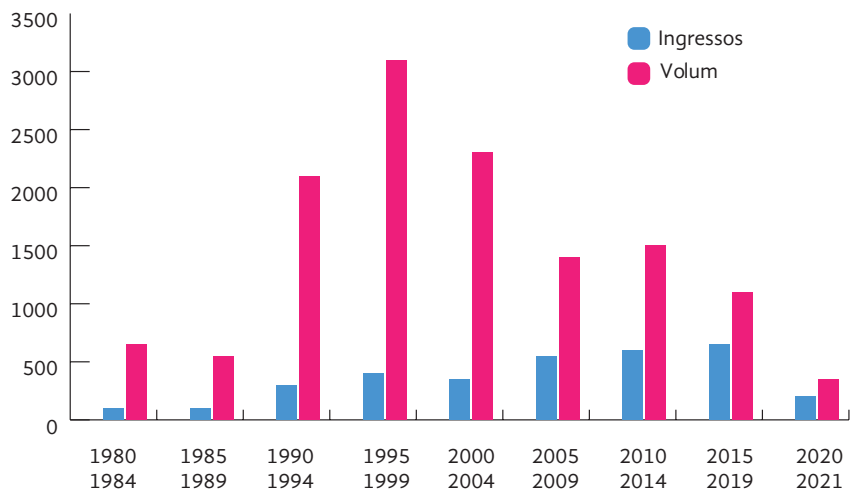
Si observem el gràfic 2, comprovem que més d'un terç dels fons privats ingressats (en volum) correspon als arxius empresarials (38,6 %), seguit dels personals (24,3 %), els de les associacions (23,6 %), els de les col·leccions (8,2 %) i els patrimonials i familiars (4,2 %), tot i que cal fer notar que el seu pes en el conjunt ha anat baixant durant els darrers anys (era del 44 % el 2015).

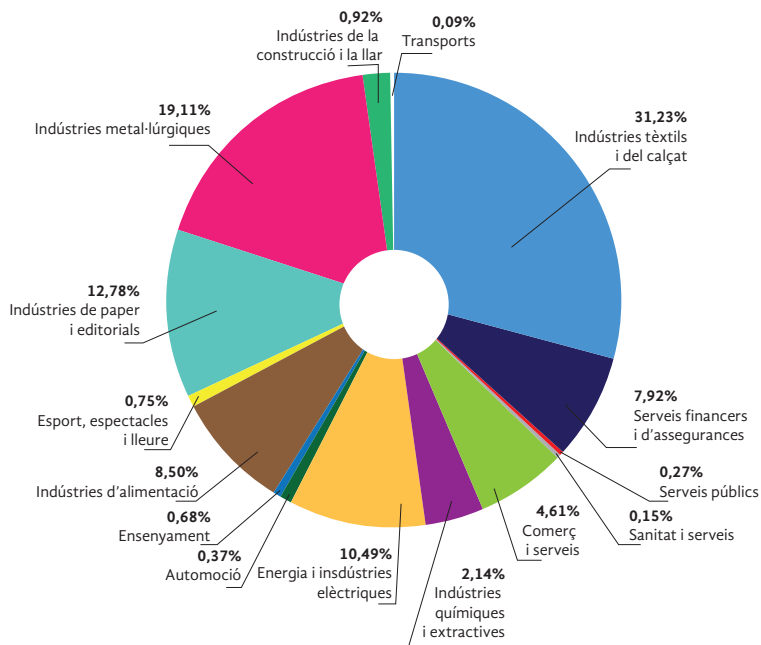
Gràfic 1. Volum de documentació d'origen públic i privat dipositada a l'ANC.

Gràfic 2. Distribució dels metres lineals ingressats per tipologia de fons.

Gràfic 3. Ingressos per quinennis de fons privats a l'ANC (1980-2021).

Gràfic 4. Distribució dels fons d'empresa de l'ANC per sectors econòmics (segons el volum de documentació).

Segons el gràfic 3, que analitza els ingressos de fons privats per quinquennis, el volum més gran de documentació ingressada es va produir en el període 1990-2004, amb un total de 7.589 metres lineals i una mitjana anual de 505,9, la major part procedents d'empreses. Des d'aleshores, el volum total dels fons privats recuperats puja fins a 4.428,1 metres lineals, amb una mitjana anual de 260,5. En aquest període, però, han augmentat considerablement les operacions d'ingrés i el nombre de fons documentals. Aquest canvi és perquè els fons d'empresa han cedit protagonisme als fons personals i als d'entitats i associacions, que contenen un volum més petit de documents.

En el gràfic 4 s'analitza la composició dels fons d'empreses de l'Arxiu Nacional per sectors econòmics:

En primer lloc, destaquen, naturalment, els fons de la principal indústria catalana, la tèxtil, els arxius de la qual es trobaven, majoritàriament, a les fàbriques o colònies situades a les conques fluvials del Llobregat i del Ter o a les seus de les companyies a Barcelona. Aquest grup l'integren 53 fons (31,2 % del total), entre els quals, pel volum de la documentació, cal destacar els següents: La España Industrial, amb un abast cronològic que va del 1847 al 1966, amb 362,37 m de documentació; Burés, SA, la documentació del qual fa 397,41 m i comprèn del 1875 al 1990; Compañía Anónima Hilaturas de Fabra y Coats, amb documentació que va del 1841 al 2001 i amb 217,4 m; Manufacturas Sedó, SA, del 1841 al 1985, amb 147,5 m; Manufacturas Valls, del 1877 al 1991, amb 69,67 m; Ter Industrial, SA, que abasta tot el segle xx, amb 35,10 m; i Serra Feliu, SA, del 1786 al 1971, amb 26 m. Cal destacar entre els fons més antics els de les societats dedicades a la producció d'indianes, com els de les famílies Carafí, amb documentació que abasta del 1792 al 1810, i Casas, que comprèn del 1791 al 1934.

Un altre sector que ha estat objecte de l'atenció de l'Arxiu Nacional ha estat el metal·lúrgic, amb 11 grans empreses (19,1 % del total). Això vol dir que un nombre significatiu de les empreses metal·lúrgiques catalanes tenen els arxius dipositats al nostre centre. Destaca, pel seu volum, el fons de La Maquinista Terrestre y Marítima, amb un arc cronològic que s'estén del 1855 al 1990, amb 353 m; per tenir una idea de la importància d'aquest arxiu, només cal dir que el fons està constituït per 550 volums de comptabilitat, 2.600 lligalls d'expedients i correspondència tècnica i 2.000 calaixos i tubs de plànols, a més d'un nombre molt elevat d'imatges, que superen globalment la xifra de 100.000 unitats. Altres empreses importants del sector són Materiales y Construcciones, SA (Macosa), que conserva 136,5 m de documentació que comprèn del 1880 al 1997; La Farga Lacambra, dedicada a la fosa de fil de coure, la documentació de la qual recull del 1886 al 1981 i arriba a 206,54 m, i Torras, Herrería y Construcciones, SA, que amb 211,1 m abasta de l'any 1881 al 2000. Relacionat directament amb la indústria metal·lúrgica, hi ha el sector del ferrocarril, tan important en la història contemporània espanyola. En aquest àmbit, l'ANC va ingressar fa anys una part de l'arxiu de la Compañía de los Ferrocarriles de Tarragona a Barcelona y Francia (TBF) (amb documentació del 1849 al 1948). En darrer lloc, cal esmentar que recentment s'ha incorporat l'important fons del fabricant de motocicletes Montesa (que comprèn del 1944 al 1983).

Un altre sector en el qual el nostre centre va actuar amb promptitud, a causa de l'antiguitat —algunes d'aquestes empreses són del segle xviii, tal com remarquem més endavant— i també de la qualitat de la documentació que s'ha conservat, és el del comerç interior i exterior. Entre els fons d'empreses dedicades al comerç hem d'esmentar els següents: grup Castañer, la documentació del qual s'inicia el 1718 i arriba fins al 1957, amb 13,88 m; Riva y García, amb documents que comprenen del 1900 al 1942 i 34,38 m, i, especialment, Tabacos de Filipinas, SA, la documentació de la qual abasta del 1881 al 1989, amb 152,56 m. Caldria afegir-hi, a més, els fons de Plandiura y Carreras, SA, amb documentació del 1900 al 1982, amb 7,72 m; Compañía Española de Fomento en África, SA, amb 5,16 m i que conté documents del 1910 al 1952; i Azucarera Motrileña, SA, amb documentació que va del 1914 al 1977, amb 9,3 m. En total són 18 empreses (4,6 % del total).

Les empreses que van néixer de la segona Revolució Industrial estan representades principalment per les elèctriques i les químiques. Les empreses d'electricitat, indústria elèctrica i electrònica també estan representades al nostre centre: amb més de 500 metres lineals (de 6 empreses), signifiquen el 10,5 % del total. Fecsa va ser la primera d'aquest sector que, en dipòsits successius que es van fer entre els anys 1993 i 1999, va ingressar els seus fons —especialment d'imatges, amb un total de 40.108—, que abasten cronològicament del 1894 al 1986, i a continuació van venir les companyies Barcelonesa de Electricidad, Barcelona Traction i Fuerzas Hidroeléctricas del Segre, SA. Completen aquest grup la documentació de l'empresa Siemens, SA, amb 385 m de documentació, i de la Sociedad Española de Lámparas Eléctricas Z, SA (SELEZ), amb 5,4 m. Darrerament, caldria afegir-hi els fons de les empreses dedicades a la producció d'energies renovables, com ara Ecotècnia S. Coop, pionera en la construcció de molins i parcs eòlics, amb 66,1 m.

En el sector químic (7 empreses, que representen el 2,1 % del total) cal destacar la Sociedad Anónima Cros, amb 63 m de documentació entre els anys 1904 i 1988, i la Sociedad Española de Carburos Metálicos, SA, la documentació de la qual abasta del 1897 al 1987, amb 25 m.

Finalment, completen aquest sector les empreses editorials i d'arts gràfiques, representades per 17 arxius (12,8 % del total). En destaquen els rotatius Solidaridad Nacional i La Prensa; l'Editorial Nova Terra i la revista Oriflamma, i el diari Avui, amb documentació compresa entre els anys 1940 i 1980 i 6,8 m. En aquest sector sobresurt per l'antiguitat l'empresa editora del diari El Diluvio, amb 39,8 m, que abasten del 1879 al 1939, així com la llibreria El Hogar del Libro, SA, amb 250 m i amb documentació que va del 1940 al 1990, i les editorials Juventud, amb documents del 1923 al 1990, amb 85,3 m, i Teide, del 1943 al 1985, amb 13,4 m. Podríem afegir a aquest sector les empreses vinculades a l'activitat educativa i cultural (1,5 % i 8 empreses).

El darrer sector que he d'esmentar és el financer i assegurador (8 % i 4 empreses). L'any 2002 l'ANC va ingressar una part de l'arxiu del Banc de Barcelona, mitjançant un conveni de comodatiu signat el 25 de novembre de 2002 per Emilio Botín, representant dels propietaris del patrimoni de l'entitat, i Jordi Pujol, president de la Generalitat de Catalunya en aquell moment. Els seus fons, amb 229 m, abasten del 1844 al 1957. L'ANC també conserva els fons del Mont de Pietat de Nostra Senyora de l'Esperança, una entitat precursora de La Caixa, i d'entitats d'assegurances, com la històrica Mutua de Propietarios, que es considera la més antiga d'Espanya, amb documentació del 1833 al 1985 i 20,5 m.

Hem de posar en relleu que molts fons d'empresa, a part de la documentació textual, conserven fons constituïts per plànols i dibuixos tècnics, fruit principalment de la tasca dels enginyers i els delineants adscrits a les empreses. Destaca, des d'aquest punt de vista, el fons de La Maquinista Terrestre y Marítima, amb 2.000 calaixos i tubs de plànols, i també els de Siemens; Torras; Herrerías y Construcciones, SA, i Azucarera Motrileña. En el terreny de la fotografia industrial, mereixen una menció els fons fotogràfics relatius a la tasca que van dur a terme moltes empreses que van ser pioneres en aquest àmbit, entre les quals cal fer esment de La Maquinista Terrestre y Marítima (més de 100.000 fotografies en tots els suports i formats), TAF Helicòpters, Tabacos de Filipinas, Fecsa i Hidroeléctrica del Segre, principalment. L'Arxiu Nacional també s'ha preocupat per ingressar els fons fotogràfics de rotatius, com el diari Avui, i adquirir els d'un gran nombre de fotògrafs professionals que es van dedicar també a la fotografia industrial i empresarial, com Gabriel Casas, els Brangulí i els Català a través de Foto Pic. Entre aquest grup sobresurten les 12.500 imatges dels fotògrafs Artur Ferran Albareda i Francesc Xavier Ferran Brugués, que es van especialitzar en la fotografia comercial i industrial a través de la firma Foto Ferran.

En resum, l'actuació de l'Arxiu Nacional de Catalunya en el terreny dels arxius empresarials ha donat com a resultat que el centre actualment aculli 157 fons amb 5.189,8 metres lineals de documentació textual. Respecte de la documentació no textual, aproximadament un milió d'imatges i més de 145.000 plànols i documents gràfics estan relacionats directament amb la història empresarial. Aquest volum representa aproximadament el 15,7 % del total de la documentació que es conserva a l'Arxiu Nacional de Catalunya.

Ensenyaments i reflexions

Sobre el salvament i la recuperació dels arxius

Salvar els arxius privats pressuposa una actitud oberta i dinàmica dels centres d'arxiu públics, dels seus responsables polítics i dels professionals que hi treballen perquè incloguin entre les funcions i responsabilitats que tenen el foment dels arxius del seu territori i la col·laboració amb els seus titulars, siguin persones físiques, associacions o empreses. L'ANC s'ha dedicat des del seu origen als arxius d'empresa i ha posat al servei dels donadors i els depositants les seves instal·lacions i els seus mitjans tècnics i, particularment, un personal especialitzat en l'ingrés i la conservació dels fons privats. En l'actualitat, el centre té dues àrees encarregades d'aquesta tasca: l'Àrea de Fons Històrics, pel que fa a la documentació textual, i l'Àrea de Fons d'Imatges, Gràfics i Audiovisuals, dedicada a la documentació fotogràfica, els cartells i els plànols. Més enllà de les àrees especialitzades, el conjunt de la institució esmerça una bona part dels seus recursos als arxius privats, en les tasques de restauració, digitalització i servei als usuaris. L'augment dels ingressos de fons privats, no solament a l'Arxiu Nacional de Catalunya, sinó també als arxius comarcals, ha comportat també una especialització dels serveis centrals del Departament de Cultura, particularment de l'Assessoria Jurídica, en el terreny de la tramitació dels contractes i del servei d'obres pel que fa al transport i la logística. El conjunt d'aquests elements ofereixen als particulars la confiança i la certesa que, un cop ingressats, els fons gaudiran de l'atenció necessària i no seran subsidiaris dels fons públics.

Pel que fa al coneixement i la cerca dels arxius que hi ha en el territori, ha estat decisiva la feina cooperativa dels ajuntaments, les institucions culturals relacionades amb el patrimoni industrial (museus i centres d'interpretació), les associacions, els professors universitaris i els voluntaris. Fixem-nos que en general són instàncies externes a l'empresa les que acaben actuant en defensa i protecció del seu patrimoni documental. No s'han fet estudis sobre la praxi empresarial en relació amb els seus arxius històrics. Llevat dels casos rellevants d'algunes grans empreses de l'Ibex 35 que han vetllat pels arxius, directament o per mitjà de fundacions, la gran majoria de les societats mercantils conserven els documents inadvertidament i per tradició, sense haver engegat cap actuació concreta de conservació i, encara menys, de tractament o de difusió. La implantació de pautes de gestió documental deixa sempre de banda l'arxiu històric, que queda desconnectat de la rutina diària de l'empresa. En general, doncs, el món empresarial és aliè a la consideració dels arxius com un bé cultural. Tot i això, a Catalunya hi ha un factor decisiu que explica la conservació de tants fons d'empresa i la seva transmissió als centres públics: el predomini en el territori de l'empresa familiar que transmet el negoci a través de les generacions. Aquí hi ha un arrelament i un interès per preservar la història empresarial que és vista com a pròpia. Sigui per mitjà dels empresaris descendents dels fundadors, o amb el concurs d'antics directius i treballadors vinculats a l'empresa des de fa temps, s'han pogut salvar un gran nombre d'arxius que haurien desaparegut. Altres vegades hem tingut la col·laboració dels comitès d'empresa, dels sindicats i, fins i tot, de les associacions de veïns nascudes a les antigues colònies industrials, com és el cas de la filatura Fabra Coats a Borgonyà (colònia tèxtil de Sant Vicenç de Torelló, Osona).

L'actuació de l'Arxiu Nacional de Catalunya en el territori, però, no ha merescut l'aplaudiment unànime. S'han alçat veus crítiques, no pas en contra de les operacions de salvament dels fons d'empresa, sinó de la concentració d'aquests fons a Sant Cugat del Vallès i a favor del manteniment dels arxius al territori

on es van originar. Aquesta objecció ha afectat fonamentalment els arxius de les colònies tèxtils fluvials de les conques del Ter i del Llobregat, que es van recuperar amb campanyes que es van portar a terme bàsicament en les dècades de 1980 i 1990. En el moment present de ple desplegament de la xarxa d'arxius comarcals, aquesta aspiració ja és possible i en un futur seria lògic que els fons d'empresa vinculats estretament amb un àmbit territorial determinat fossin transferits a l'arxiu comarcal corresponent, una vegada obtinguda l'autorització del titular, si n'hi hagués. El retorn s'hauria de fer amb compte per evitar-ne la dispersió excessiva i per protegir alhora la unitat del nucli essencial constituït pels arxius de les grans empreses centenàries —les més rellevants de cada sector, que tenien la seu social a Barcelona i incidien en el mercat global espanyol—, al servei de la investigació especialitzada en un centre d'àmbit nacional. L'Arxiu Nacional de Catalunya té a favor d'aquest projecte, ja molt consolidat, el fet d'haver ingressat paral·lelament els arxius històrics de les organitzacions, les entitats, les famílies i els estudiosos relacionats amb el món de l'empresa: el Sindicat Cotoner, la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, la Cambra de Comerç Francesa, les famílies Güell, Lacambra, Rivière i Coma Cros, el fons Francesc Cabana, etc.; és a dir, un conjunt coherent de fons documentals que, juntament amb els de l'Administració, permeten una aproximació múltiple a la història industrial i empresarial.

Un debat que també és important gira entorn de si els fons empresarials s'han de conservar en museus del patrimoni industrial (alguns dels quals disposen de biblioteca i de centre de documentació) o en institucions públiques d'arxiu. A favor de la primera opció hi ha la consideració de la proximitat i de la unió en el mateix entorn dels documents, els edificis i la maquinària. La major part dels centres d'interpretació del patrimoni i dels museus s'han situat en antigues instal·lacions fabrils reconvertides i alguns han optat per mantenir l'arxiu de la fàbrica al lloc, entenen que és un recurs important per estudiar i donar a conèixer la història de l'empresa i del seu territori immediat. La nostra opinió d'arxivers és que els fons documentals, per tal que siguin atesos correctament, s'han de conservar en un centre d'arxiu, que és el que disposa dels mitjans de conservació, els professionals i els mètodes de treball especialitzats. Una altra cosa seria que alguns documents determinats, siguin originals o còpies facsímils, es conservin a l'antiga fàbrica o en centres d'interpretació formant part del discurs museogràfic. Es tracta d'un debat obert, que creiem que s'ha de fer a partir de la valoració de les experiències concretes i no pas de manera teòrica.

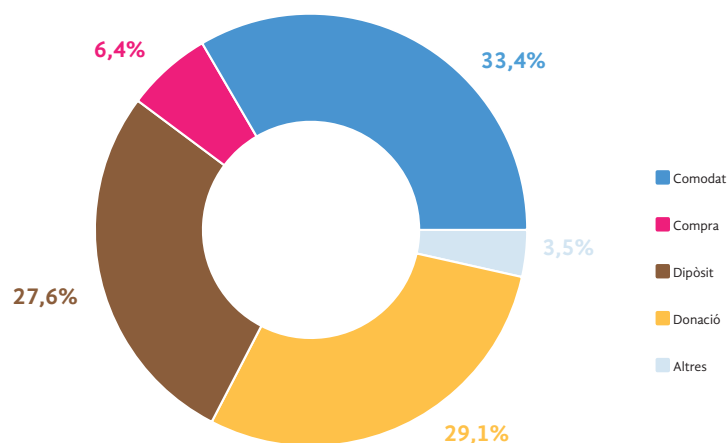
Un altre interrogant és si s'han de salvar tots els arxius empresarials històrics i, en tot cas, quina part és digna de conservar-se. En el cas dels fons d'empresa, pel volum que tenen, per la complexitat de les operacions d'ingrés i pels costos de conservació i de tractament, són factors que és important de valorar. Més enllà del fet meritori de salvar-los i de l'impacte mediàtic que això pugui tenir, cal calibrar també quina utilitat real tenen els fons, quin ús se'n fa i quin rendiment donen. Quant a la recuperació, en el cas de l'Arxiu Nacional de Catalunya, els sectors en què s'han fet més actuacions són els de les empreses tèxtils, metal·lúrgiques i editorials. És a dir, s'ha aplegat una representació molt bona de les societats que van protagonitzar la primera Revolució Industrial i la resistència cultural, mentre que la presència d'altres sectors i períodes és més feble i menys coherent. D'acord amb la política d'ingressos, actualment el centre prioritza les tasques de recuperació d'arxius dels sectors de la història econòmica catalana i espanyola en els quals fins ara s'han obtingut pocs resultats: el químic, la construcció, l'automòbil, la banca i les assegurances, entre d'altres. L'experiència recent indica que s'hauria d'emprendre una política activa, atès que els processos actuals de fusions d'empreses i deslocalitzacions amenacen la pervivència de molts fons.

Altrament, la renúncia a ingressar aquests fons a l'Arxiu Nacional amb l'únic argument que no es disposa de recursos o que ja es conserven prou fons del mateix sector econòmic no sembla acceptable. Aquests fons formen part del patrimoni documental i estan protegits per la llei, i cada un té uns continguts i uns valors únics. Una opció intermèdia seria conservar el nucli fonamental de cada arxiu d'empresa, que està

integrat pels documents la conservació dels quals és obligatòria segons el Codi de Comerç: els documents fundacionals, de transformació i d'extinció de la societat mercantil; les actes de les juntes, els consells i altres òrgans de govern i administració; la comptabilitat oficial i els copiadors de correspondència. Aquí pensem que caldria afegir-hi les sèries documentals imprescindibles per poder estudiar les activitats de l'empresa i els aspectes tècnics, laborals i socials.

Sobre la modalitat jurídica de l'ingrés

Avui dia no hi ha cap dubte a prioritzar absolutament les donacions, però no sempre ha estat així. Al llarg de la seva trajectòria, l'Arxiu Nacional de Catalunya ha fet servir pràcticament tots els contractes de transmissió previstos al Codi Civil. Es va començar amb els dipòsits, fins que l'Assessoria Jurídica els va considerar inadequats per als fons documentals. Hem de distingir entre la transmissió de la titularitat, que converteix la Generalitat de Catalunya en la propietària legal dels documents, i la simple cessió per fer-ne la custòdia. Els contractes més utilitzats avui dia són els de *donació* i *comodat*, tot i que en alguns casos importants s'ha fet ús de la *dació* —cessió de la propietat en pagament d'impostos o tributs—, el *llegat* i la *compra*.

Gràfic 5. Distribució de metres lineals ingressats per modalitat jurídica.

Segons el gràfic 5, actualment, el centre conserva en dipòsit i comodat el 61 % dels fons privats i la resta és a títol de donació o compra. Pel que fa als fons d'empresa, aquesta proporció és lleugerament superior (65 %). Independentment de la fórmula escollida, l'important és l'ingrés del fons documental privat en un centre d'arxiu públic, perquè equipara els documents privats amb els de l'Administració pública.

Segui a títol de comodat o de donació, el centre queda autoritzat a fer el tractament tècnic i arxivístic dels documents i està obligat a facilitar-ne l'accés i la consulta. La Llei d'arxius i documents estableix clarament que, una vegada ha estat ingressat en un centre públic, i sempre que el contracte corresponent no estableixi alguna clàusula específica en contra, l'accés a la documentació d'un arxiu privat s'equipara al dels arxius públics. És a dir, que la documentació de més de trenta anys es considera històrica i que les restriccions d'accés a les dades personals protegides per la Llei s'han de cenyir als termes

legals: vint-i-cinc anys des de la mort de la persona afectada o, si no es coneix aquesta data, cinquanta anys a partir de la data del document. A part, també hi ha la protecció dels drets de la propietat intel·lectual, un aspecte especialment sensible que es dona en els fons personals, però que també pot afectar als d'empresa.

En els comodats i els dipòsits hi ha el risc que el titular del fons documental revoqui el contracte i demani la devolució dels documents. Per impedir aquest fet, alguns centres d'arxiu únicament accepten donacions. Aquest no és el cas dels arxius històrics de la Generalitat de Catalunya, que ordinàriament ingressen en comodat. Quant a la seva restitució, és difícil que després de l'ingrés d'un fons documental el dipositant o els seus successors legítims el reclamin de nou. L'any 2001, el Departament de Cultura, emparat per la Llei d'arxius i documents, va introduir una clàusula que obliga el propietari a pagar les despeses que hagi implicat el tractament tècnic del fons documental que vol recuperar. Fins ara no s'ha produït cap demanda de restitució que ens hagi obligat a activar-la. Les comptades sortides d'un fons documental han estat a favor de dipositar-lo en un altre centre d'arxiu públic i no perquè els documents tornin a mans del seu titular.

Sobre la descripció dels fons documentals que s'han ingressat

Un cop els fons s'han ingressat a l'Arxiu Nacional de Catalunya, el seu tractament és llarg. La gran majoria dels arxius, particularment els de les empreses que han desaparegut, arriben sense cap ordre ni cap avaluació prèvia, i encara menys amb un inventari que en permeti el control i l'obertura immediata a la investigació. El tractament arxivístic d'un fons documental privat inclou diferents processos successius. En el moment de l'ingrés, el centre fa la revisió de l'estat de conservació, la separació dels elements infectats, el registre, l'emplaçament provisional i l'elaboració d'un preinventari o inventari sumari, necessari per a la tramitació del contracte. Si les condicions ho permeten, aquests treballs es duen a terme abans de l'ingrés físic dels documents al centre, és a dir, en el mateix lloc on s'han conservat. Més endavant, i d'acord amb els recursos i els programes anuals, es porta a terme la descripció del fons, que generalment es fa en el nivell d'unitat documental composta. Aleshores s'implementa el quadre de classificació normalitzat per a fons d'empresa, s'identifiquen i es numeren les unitats documentals, es descriuen segons la Norma de Descripció Arxivística de Catalunya (NODAC) i s'instal·len els documents per mides, suports i formats. El tractament és particular per a cada fons documental i la profunditat de la descripció depèn de la rellevància que tingui i la demanda que hi hagi. L'instrument resultant es migra a l'aplicació GANC (Gestió de l'Arxiu Nacional de Catalunya) i passa a ser accessible des del portal Arxius en Línia. En aquest punt el fons es considera d'accés obert, d'acord amb les restriccions que s'hi puguin aplicar. Molts dels fons descrits així encara requeriran una intervenció ulterior per completar o perfeccionar l'inventari.

El gran nombre d'ingressos produeix inevitablement demores en el tractament arxivístic dels fons documentals. El centre té una bossa de fons antics pendents de descripció o descrits defectuosament, que es van ingressar en una època de pocs recursos humans i tècnics, i de manca de sistematització dels procediments de treball. Cal tenir en compte que al llarg de quaranta anys d'activitat els mètodes i el maquinari que s'apliquen en la descripció dels fons han anat evolucionant, de manera que hi ha fons que disposen únicament d'inventaris realitzats en màquina d'escriure o en programes de bases de dades que han quedat obsolets. Alguns dels fons d'empresa més rellevants estan en aquesta situació, com el de La España Industrial i el de Manufacturas Sedó. L'Arxiu Nacional inclou regularment la revisió i l'actualització dels inventaris antics en els programes de descripció.

Mirant al futur

L'Arxiu Nacional de Catalunya ha originat al llarg de la seva actuació un reservori de documents i fons d'empresa molt important. Què s'ha de fer amb aquest patrimoni en el context actual de canvi social i tecnològic? El programa de recuperació d'arxius empresarials s'inclou en un paradigma que està en vies de superació per l'evolució de les tecnologies de la informació i la comunicació i de les demandes socials. En la nova era digital, ens continuen preocupant els arxius històrics de les empreses que estan constituïts bàsicament per una gran quantitat de documents en els suports tradicionals. Les empreses s'estan digitalitzant, però nosaltres estem en una pantalla anterior i ingressem paper que haurem de digitalitzar. I tampoc estem preparats per rebre la documentació electrònica de les empreses de les quals tenim l'arxiu històric. A continuació s'apunten alguns reptes que haurien d'afrontar els centres d'arxiu que han aplegat patrimoni documental d'origen privat.

1. En relació amb la *captació i ingrés dels fons documentals*, creiem que els centres d'arxiu no s'haurien de conformar únicament amb la tasca de recollir i ingressar els arxius abandonats i aquells que els són oferts directament pels propietaris. Tirar endavant aquest canvi implica necessàriament la revisió de les polítiques de centre, per tal de definir les estratègies adreçades a completar la documentació existent i promoure l'ingrés de fons procedents de nous sectors, i això no es pot fer sense l'increment dels recursos disponibles.

2. També és necessari l'*establiment acordat de les polítiques d'ingrés* entre els diferents organismes i administracions titulars de centres d'arxiu, un pas que evitaria competències inútils i, en alguns casos, la pujada dels preus quan es tracta d'adquisicions mitjançant compra. Un precedent per tenir en compte pot ser el Conveni de bones pràctiques signat entre l'Ajuntament de Barcelona i el Departament de Cultura sobre la gestió i la difusió dels fons fotogràfics, signat l'any 2017, que es podria ampliar a altres administracions i àmbits del patrimoni documental.

3. Respecte a la *modalitat jurídica de l'ingrés*, els contractes de donació i de comodat s'han d'adaptar a la legislació que regula la cessió i el tractament de les dades personals. En el cas de les donacions de fons documentals produïts per persones jurídiques (associacions i empreses) que continguin documents de menys de quaranta anys d'antiguitat, per tal que la cessió de les dades sigui legítima i no calgui el consentiment de les persones afectades, és necessària la declaració prèvia que els dits documents formen part del patrimoni documental mitjançant una resolució del conseller de Cultura. Ho va determinar així un dictamen de l'Agència Catalana de Protecció de Dades a partir d'una consulta realitzada per la Fundació Naturgy sobre la donació dels arxius de Gas Natural a l'Arxiu Nacional de Catalunya. Si la cessió es fa per la via del comodat, serà preceptiu afegir al contracte un annex que reguli l'ús que el centre d'arxiu receptor ha de donar a les dades personals. Aquests canvis en la tramitació dels contractes afecten molt els arxius que ingressen fons privats del segle xx i toquen de ple als fons empresarials.

4. Quant al *tractament arxivístic* dels fons empresarials, l'Arxiu Nacional de Catalunya i la resta d'arxius públics que en conserven tenen al davant un llarg recorregut per aprofundir-ne la descripció i poder entrar en l'explotació dels fons. En el temps present, informació equival a dades i en els fons privats l'explotació de les dades no és fàcil. El seu contingut heterogeni, l'origen no seriat de la producció documental, la manca general d'una praxi administrativa, etc., són factors que dificulten l'extracció i el tractament homogeni de les dades. Els arxius empresarials serien una excepció pel fet que en el seu origen hi ha una gestió administrativa i documental, però aquesta resta esborrada sovint per la inexistència d'un arxiu històric que hagi preservat l'ordre original i per les vicissituds dels mateixos fons abans del seu ingrés. Tot i així, sembla evident que l'explotació de les dades dels fons privats pot trobar en els arxius empresarials un primer camp d'actuació en el qual es pugui experimentar i innovar.

5. El tractament arxivístic i l'explotació dels fons privats han de ser compatibles amb la preservació dels seus valors genuïns. Els fons privats, particularment els produïts per les persones, però també en certs aspectes els generats per les empreses i entitats, contenen i poden transmetre vivències humanes, experiències personals i de grup, emocions, sentiments... Seria el cas de la documentació sobre els treballadors, l'organització del treball a la fàbrica, el règim disciplinari, la vida a la colònia i la lluita obrera i sindical: una informació no susceptible de ser reduïda a dades merament estadístiques. El tractament dels fons d'empresa hauria de possibilitar la difusió ulterior dels seus continguts a partir d'una visió integradora que aculli la quantitat i la qualitat.

6. En relació amb la *digitalització*, l'Arxiu Nacional de Catalunya ha començat recentment la digitalització sistemàtica de fons privats, començant pels fons personals i patrimonials. Com en el cas dels fons públics, l'objectiu és poder-los difondre per internet, preservar els originals i disminuir la consulta presencial. La digitalització d'un fons implica que estigui descrit i les unitats documentals identificades i numerades. Actualment, l'Arxiu Nacional té associats a la descripció documental dins l'aplicació GANC un total de 2.306.823 fitxers (imatges digitalitzades) de documents textuais i 673.910 fitxers de documents fotogràfics i audiovisuals, dels quals el 75 % són visibles en xarxa mitjançant el portal Arxiu en Línia.

La digitalització és cara i, en el cas dels arxius empresarials, cal preguntar-nos-en el perquè i els límits que ha de tenir. Saber quina demanda hi ha dels usuaris d'aquests fons és una informació rellevant. En el cas de l'Arxiu Nacional de Catalunya, a partir del 1994 les consultes que s'han fet en els fons d'empresa representen aproximadament el 15 % del total de les consultes del centre. Es tracta de consultes presencials, ja que no és possible la visualització a la xarxa. Es poden distingir quatre classes de peticions: a) història del ferrocarril; b) estudis locals i commemoracions d'obres públiques emblemàtiques; c) monografies empresarials; i d) estudis d'història cultural i econòmica a partir de les fonts contingudes als arxius empresarials. La digitalització és una oportunitat única per difondre el contingut essencial de cada fons. Probablement serà necessari prioritzar les sèries i els documents que ofereixen la informació més rellevant i única i també les que contenen una millor ordenació d'origen.

A tall de conclusió, els reptes que té plantejats l'Arxiu Nacional de Catalunya en relació amb els arxius privats, entre els quals els fons d'empresa, són: a) la diversificació de les polítiques de captació dels fons; b) l'adaptació de les modalitats jurídiques de l'ingrés a la legislació sobre cessió i tractament de dades personals; c) la millora de la descripció arxivística perquè possibiliti l'explotació de les dades i la transmissió de les vivències contingudes en els documents; i d) l'establiment d'unes directrius de digitalització.

L'Arxiu Nacional de Catalunya ha esdevingut un centre de referència en l'ingrés i la conservació d'arxius empresarials. Vistos els resultats, l'opció del Govern de la Generalitat de no crear un centre especialitzat en el patrimoni documental de les empreses sembla plenament justificada. En el terreny de la recuperació d'arxius, l'activitat del centre es pot considerar un èxit. Però no n'hi ha prou amb ingressar i conservar els fons. La realitat és sempre dinàmica i és imprescindible que el centre accepti el nou paradigma, actualitzi les seves actuacions en aquest terreny i faci front als reptes, conscient que les respostes que hi doni seran una referència que es tindrà en compte.

Bibliografia general

BOADAS, Joan; FERNÁNDEZ, Josep; MASACHS, Josep M. [et al.] «Jornada d'estudi i debat: Fons privats en arxius públics». *Lligall. Revista Catalana d'Arxivística*. Núm. 16 (Barcelona, 2000), p. 298-314.

FERNÁNDEZ TRABAL, Josep. «Les Archives privées en Catalogne». *Association française pour la protection des archives privées: Cahiers de l'Afpap*, II (París, 2008), p. 115-126.

GONZÁLEZ PEDRAZA, José Andrés. *Los archivos de empresas. Qué son y cómo se tratan*. Gijón: Ediciones Trea, 2009.

INCLÁN SÁNCHEZ, María de; SERRANO GARCÍA, Elena; CALLEJA FERNÁNDEZ, Ana. *Guía de Archivos Históricos de la Banca en España*. Madrid: Banco de España, Eurosistema, 2018.

«Les archives, patrimoine et richesse de l'entreprise» [número monogràfic]. *La Gazette des Archives*. Núm. 213 (París, 2009).

MONEDA CORROCHANO, Mercedes de la. «El archivo de empresa: un concepto integrado». Dins: RUIZ RODRÍGUEZ, Antonio Ángel (ed.). *Manual de Archivística*. Madrid: Síntesis, 1995, p. 235-261.

NADAL OLLER, Jordi. «Archivos industriales en Cataluña». Dins: *Actas del primer Congreso sobre Archivos Económicos de Entidades Privadas. 3-4 de junio 1982. Bicentenario de la fundación del Banco Nacional de San Carlos*. Madrid: Banco de España, 1983, p. 99-101.

NADAL OLLER, Jordi (dir.). *Atlas de la industrialización de España, 1750-2000*. Bilbao: Fundación BBVA / Crítica, 2003, p. 118-129.

NAVARRO BONILLA, Diego. «Los archivos de empresa: aproximación a la normativa jurídica reguladora de la producción documental en las empresas españolas». *Boletín de la Anabad*. Vol. XLVIII, núm. 1 (Madrid, 1998), p. 49-75.

Bibliografia específica

FERNÁNDEZ TRABAL, Josep. «L'arxiu històric de la Compañía Anónima de Hilaturas de Fabra y Coats i la Colònia Borgonyà, molt més que un arxiu d'empresa». *Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya*, núm. 22 (Sant Cugat del Vallès, febrer de 2009), p. 5-8.

FERNÁNDEZ TRABAL, Josep. «L'Arxiu Històric de la Maquinista Terrestre i Marítima». Dins: *Doctor Jordi Nadal*, vol. II. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1999, p. 1277-1288 (Col·lecció Homenatges, 17).

FERNÁNDEZ TRABAL, Josep. «La gran operació de salvaguarda del arxiu històric de la Maquinista Terrestre y Marítima (1964-966)». Dins: HISPANO VILASECA, Marià; MATA VENTURA, Víctor (coord.). *La Maquinista Terrestre y Marítima. Poder y libertades. Movimiento obrero, 1931-1965*. Barcelona: Fundació Museu Històric-social de La Maquinista Terrestre i Marítima i de la Macosa, 2012.

PÉREZ I LATRE, Miquel. «L'ingrés del fons de la Cambra de Comerç i Indústria Francesa de Barcelona». *Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya*, núm. 20 (Sant Cugat del Vallès, juliol de 2008), p. 17.

«Recuperació de l'arxiu de personal de l'empresa Tecla Sala e Hijos, SA». *Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya*, núm. 8, secció «Noticiari» (Sant Cugat del Vallès, juny de 2004), p. 20.